

<i>Sorszám:</i> Ny/13.	<i>Tárgy:</i> Beszámoló a Békési Helyi Értéktár Bizottság 2023. évi munkájáról
<i>Döntéshozatal módja:</i> Egyszerű többség	<i>Véleményező bizottság:</i> Humán és Szociális Bizottság
<i>Tárgyalás módja:</i> Nyílt ülés	<i>Előkészítette:</i> Mucsi András elnök Békési Helyi Értéktár Bizottság

Tisztelt Képviselő-testület!

A települések szellemi és tárgyi értékeinek feltárása, megőrzése és bemutatása, valamint a nemzeti tudat erősítése érdekében az Országgyűlés elfogadta a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt, s annak végrehajtására a Kormány megalkotta a magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról szóló 114/2013. (IV.16.) Korm. rendeletet.

A fenti jogszabályok alapján Békés Város Önkormányzatának Képviselő-testülete a 338/2013. (IX. 12.) számú határozatával létrehozta a Békési Települési Értéktárat és annak Bizottságát.

Békés Város Önkormányzatának Képviselő-testülete a 2024. első félévére vonatkozó munkaterve szerint tárgyalja a Békési Helyi Értéktár Bizottság beszámolóját a 2023. évi munkájára vonatkozóan.

Mucsi András a Helyi Értéktár Bizottság elnöke elkészítette és megküldte eddigi tevékenységéről, a bizottság döntéseiről szóló részletes beszámolóját, amelyet a jelen előterjesztéshez mellékelünk.

A fentiek alapján kérem a Tisztelt Képviselő-testületet, hogy a beszámolót megtárgyalni és az abban foglaltakat elfogadni szíveskedjen.

Határozati javaslat:

Békés Város Önkormányzatának Képviselő-testülete a Békési Helyi Értéktár Bizottság 2023. évi tevékenységéről szóló beszámolót a határozat melléklete szerint elfogadja.

Felelős: Kálmán Tibor polgármester

Határidő: intézkedésre azonnal

Békés, 2024. június 21.

Kálmán Tibor
polgármester

Jogi ellenjegyző

Pénzügyi ellenjegyző

A Békési Helyi Értéktárban szereplő értékeink

Agrár- és élelmiszergazdaság:

A **Gyógypemete cukorka** az egykori Holt-Körös partján található kis üzemben készült. Az eredeti cukorka receptje a szarvasi születésű, de Békéscsabán patikát nyitó gyógyszerész, Réthy Béla nevéhez köthető. A patikus fiatal korától kezdve gyógyszerésznek készült, ezért 14 évesen már gyakornokként dolgozott egy aradi patikában. Gyógyszerész végzettséget Budapesten, 1884-ben szerzett, kitűnő eredménnyel. Munkát először a csabai Sas gyógyszertárban, majd egy év múlva Aradon kapott. A patikus azért találta ki a gyógynövényeket tartalmazó köhögés elleni kis készítményt, hogy kiváltsa vele a külföldről csak nehezen és nagyon drágán beszerezhető változatát. Réthy Béla ugyanis 1866-ban súlyos tüdőgyulladásra esett át, amelynek fájdalmas következménye egy életre szóló hurutos állapot, később tüdőtágulás lett. Emiatt rendszeresen szopogatta az Ausztriából importált Útifű cukorkát. Az 1892-ben kitalált és kipróbált pemetefű cukorral 1896-ban már kitüntetés is nyert. A terméket a második világháborúig Békéscsabán készítették, majd ugyan nem az eredeti recept szerint, de 1957 és 1991 között Békésen folyt tovább a szintén pemetefüvet és más gyógynövényt is tartalmazó cukorka készítése.

A **békési vásár** évszázadokig a város egyik legfontosabb kereskedelmi-gazdasági-társasalmi eseménye volt. Békés már a XIII. századtól rendelkezett vásártartási joggal. Az újratelepítés után 1730-ban vásárszabadalmi jogot, majd 1809-ben vásártartási engedélyt kapott. Eleinte évente három országos vásárt tartottak a településen: március 24-én, június 20-án és szeptember 29-én. Emellett kialakult az úgynevezett napi piac is, ami végül heti vásárrá nőtte ki magát, amelyet napjainkban is kedden, pénteken, illetve szombaton tartanak. A XIX. században, de még a XX. század elején is a Tiszántúl egyik legnagyobb állatvásárának számított a később már csak évi két alkalommal, ősszel és tavasszal megrendezésre kerülő békési országos vásár. Ezt a státuszát a földrajzi elhelyezkedésének köszönhette, mert az itt vásárolt állatokat – főleg szarvasmarhákat – azután tovább, jellemzően Bécs felé, a nyugati országokba hajtották tovább. Az országos vásár pénteken disznó- és juhvásárral kezdődött. Szombaton ló- és szarvasmarha vásárral folytatódott, majd vasárnap a kézművesekké volt a terület, egészen hétfő délig. A vásárok területe eleinte a római katolikus templom és a kollégium épülete azaz a mai zeneiskola közzé esett, majd a XIX. század végén városszépítési, egészségügyi és közlekedési okokra hivatkozva áthelyezték a mai Kossuth utcára, ahol a mai autóbusszállomás és a benzinkút környéként lehetett mindenfajta portékát bevásárolni.

Mint a legtöbb dél-alföldi településen, Békésen is a szilva az egyik legelterjedtebb gyümölcsfajta. Nem csoda, hogy a **pálinkafőzés** is nagy hagyományokkal rendelkezik. A gyümölcs hosszan érik, nagy a cukortartalma, így kiválóan alkalmas a pálinkafőzésre. Kedveltségét növeli, hogy feldolgozása viszonylag egyszerű. A szilvapálinkának tehát kitüntetett szerepe van minden szilvatermő vidéken, így Békésen is. A pálinkafőzésre már a XIX. század közepén voltak utalások, amikor még csak a háztartásokban végezték, majd az 1920-as évektől szabályozva lett a főzetés és az adóztatása is. Az igazi békési szilvapálinka előállításához minimum a cefre felének vörös vagy egyéb szilvából kell állnia, ilyen például a Besztercei, a Stanley és az Ageni. A vörös szilva színe kékespiros, lédús, íze édeskésen savas. A besztercei szilva egyenletesen kék színű, erősen édes, savas. A stanley szilva sötétkék színű, bőven termő fajta, sokirányú felhasználásra alkalmas. Az ageni szilva ibolyáskék színű, húsa félkemény, illatos, édeskés. A békési szilvapálinkának tisztának, az érleléstől enyhén sárgának, kellemes szilva ízűnek és illatúnak kell lennie. Az alkoholtartalma

legalább 40 százalékos kell, hogy legyen. A békési szilvapálinka eredetvédelem alatt áll, a Magyar Értéktár és a Hungarikum Gyűjtemény tétele.

A békésiek egyik legismertebb élelmiszere a **békési kolbász**. Nem múlhatott el egyetlen olyan tél sem a békési családoknál, hogy ne lett volna disznóvágás, mely a családok nagy részénél egyfajta ünneppel ért fel. Ezen alkalmak egyik legkedveltebb terméke a kolbász volt, amelyet tisztára mosott sertés vékony vagy vastagbélbe töltöttek és legtöbbször füstöléssel tartósítottak. A kolbászhúst férfiak készítették, alapos munkával összedolgozva a gondosan válogatott alapanyagokat. A helyi hagyományoknak megfelelően sertéscomb, -lapocka, -tarja, -dagadó és húsos szalonna hozzáadásával készítették. Az összedarált húst sóval, fokhagymával, fűszerköménnyel és az elmaradhatatlan édes és erős örölt paprikával ízesítették, majd begyúrták kézzel, mint az asszonyok a tésztát. Az alap ízvilágot a Felvidékről Békésbe települt szlovákok hozták magukkal, itt bővült még a fűszerek tárháza. Voltak viszont olyan békési családok, akik fűszerkömény helyet borsot tettek a kolbászhúsba. Minden családnak megvolt a saját titkos receptje, így a fűszerek különböző aránya miatt találunk oly sokféle ízvilágot a településen. És bár a kolbászkészítés a második világháború után nagyüzemi, ipari módszerekkel is terjedt, a békési lakosok többsége továbbra is megmaradt a hagyományoknál, és saját kezűleg, házi körülmények között állítja elő a család számára szükséges kolbászt.

Az értéktár tétele az **aszalt szilva** is. A szilva olyan gyümölcs, amely sokféleképpen felhasználható. Az egyik legrégebbi élelmiszernövényünkről van szó. A ma ismert nemes szilva (*Prunus domestica*) hosszú idő alatt, emberi közreműködéssel, több vad faj keveredéséből alakult ki. A friss gyümölcs tartósításának már az ókor óta alkalmazott módszere az aszalás. Az aszalt szilvát Keleten ma is nagy mennyiségben állítják elő és még mindig jelentős népelelmezési cikkeknek számít. Első hazai írásos említése oklevélszótárunk szerint 1558-ból származik. Aszalásra alapanyagként elsősorban a magas cukortartalmú, nagyobb gyümölcsű, magvaváló, kék színű, illatos, zamatos, kis magvú szilvafajták alkalmasak. A végtermék minősége, a várható élettani hatások szoros összefüggésben vannak a felhasznált szilvafajta beltartalmi értékeivel. Az aszalt szilvát nagy mennyiségben előállító országok speciális, kimondottan aszalási célokra szolgáló fajtákat termesztnek. Békésen a szilván nyersen ették, megfőzték, aszalták, lekvárnak kifőzték vagy pedig pálinkát főztek belőle. Az aszalásra csak a teljesen megérett, szép, egészséges szilva volt alkalmas. Alaposan megmosták, kettévágták, aszalóra helyezték. Az aszaló régen deszkakeretű vesszőfonatból készült, erre rakták a napon szikkasztott, időközönként megforgatott és esténként leforrázott gyümölcsöt. A kész aszalt gyümölcsöt zsákba tették, a padláson és a kamrában felasztották. Ez volt az egyetlen gyümölcs, amelyből a reformátusok elkészítették a nagypénteki ételüket, az aszaltszilvás ciberét.

Békési hagyományosan főzött szilvalekvár

A szilvalekvár a magyar szellemi és kulturális örökségünk része. A békési tanyákon, paraszti gazdaságokban a legelterjedtebb gyümölcs a szilva volt. A cibere, aszalvány és a pálinka mellett a

Békési szilvalekváros papucs

Ahogy máshol, úgy Békésen is az egyik fő szempont a süteményeknél, hogy minél tovább ízletes és friss maradjon, és akár még másnap is vágyakozva fogyasszák a vendégek, már ha

egyáltalán maradt belőle. A békési szilvalekváros papucs kifejezetten idő- és munkaigényes, de ha elkészült mindezért bőven kárpótol a sütemény, ráadásul napok múltán sem veszít ízvilágából. A finomságnak két fő alkotóeleme van: a jóféle, igazi békési szilvalekvár és a különleges hájas tészta. A helyiek által gondosan megőrzött recept szerint 1 kg liszthez 2 gramm só és annyi víz kell, amennyit mindez felvesz, ehhez a mennyiséghez pedig 30 dkg háj kerül. Mindezt a hagyomány szerint alaposan összegyúrták, négyzet alakúra hajtogatták. A tésztát a következő napig hideg helyen, gondosan letakarva pihentették. Az összegyúrás műveletét több napon keresztül ismételni kellett. Ez akár 3-4, de előfordult, hogy 5 napig is eltarthatott, a tészta állagától függően. Mire nyújtásra került a sor addigra a tésztának simának, levegősnek, fényesnek, könnyednek kellett lennie. Ez adta meg a leveles jellegét. Az elkészült papucsalapanyagot belisztezett deszkán a lehető legvékonyabbra, téglalap alakúra nyújtották. Szakavatott mozdulatokkal körülbelül 6-8 cm-es négyzetekre felvágták. Erre került a jó sűrű lekvár, majd a tetejét összecsípték, és aranyárgára sütötték. A korabeli békésiek főként a disznóvágások alkalmával készítették a csemegét, ami ma is jellemző süteménye a családi toroknak.

Kötött galuska leves

- Salátaleves

Birsalma kacs leveles

A leves a birsalma miatt az őszi és téli időszak egyik kedvelt étele volt az alföldi reformátusok, így a békésiek között is. A helyiek által megőrzött recept szerint a gyümölcs mellett kacsaprólékot használtak fel, többféle zöldséggel kiegészítve. A húst kisebb darabokra vágják, majd hideg vízben feltették főni. Beletették a sót, a szemesborsot, majd mindezt lassú tűzön felfőzték, majd leszedték a habját. Belehelyeztek 3 pucolt sárgarépát, 3 zöldséget, 1 vastag zellerszeletet, 1 pici fej vöröshagymát, és 1-2 gerezd fokhagymát, majd a zöldségeket puhára főzték. Az így elkészült levest leszűrték, a zöldségeket pedig félretették. A húslét a főtt hússal együtt újra feltették főni, belerakták mellé a fél kiló megtisztított, kockára vágott birsalmát, és egy kockacukrot. Amikor az egész puhára főtt, akkor visszatették a zöldségeket, miközben 2 dl tejjel 1 púpos evőkanál lisztet kikevertek, amit aztán belehabartak a levesbe. Pár perc főzés után kész is lett a laktató étel, melyet ma is jóízűen fogyasztanak a helyi családok.

A paraszti konyha fontos eleme volt **az öregtarhonya**. Tojásbőség idején, vagyis nyáron készítették a háziasszonyok a száraztésztákat, így a tarhonyát is, mert ebben az időszakban száradt meg a legjobban. A békésiek tarhonya készítésekor két marék liszthez egy-egy tojást tettek, a többi nedvességet az úgynevezett kukóval, azaz az üres tojás héjjal mért víz szolgáltatta. A tarhonyát nem állították össze egy darab tésztává, hanem összedörzsölték, majd átrostálták. A kihullott darabokat ujjhegygel az asztalterítőhöz dörzsölték, így lett kerek. A rostában maradt tésztát külön kerekítették, ez lett a „nagyja” a másik az „apraja”. Az aratási idő előtt készítették magát az öregtarhonyának nevezett ételt, mivel laktató egytálétel volt krumplival. A helyi recept szerint az elkészítéshez 15 dkg füstölt szalonnát kell kisütetni a saját zsírában. Ha ez megvan kivesszük a sült szalonnát, rátesszük a 25 dkg tarhonyát és aranybarnára pirítjuk. Hozzáadjuk a 2-3 db kockára vágott krumplit és lehúzzuk a tűzről az edényt. Megszórjuk egy késhegynyi őrölt pirospaprikával, és

megpirítjuk. Vízzel felengedjük, megsózzuk, borsozzuk, majd addig főzzük, amíg a krumpli megpuhul. A végén a sült szalonnát a kész étel tetejére helyezük és tálaljuk

A békésiek a békéscsabai szlovákoktól vették át a **cigánykát**, és ahogy a csabaiak, úgy a békésiek sem készítették egészen az első világháborúig. Elnevezése vélhetően onnan származik, hogy a csabai szlovákok egyáltalán nem fogyasztották a sertésmájat, hanem sokszor a kolduló cigány asszonyoknak, csabai szóval cigánkáknak adták oda. Az első világháború alatt, majd az azt követő ínséges időkben azonban rászorultak a helyiek az addig nem használt máj fogyasztására, így születhetett meg az étel. Ezt aztán a békésiek is átvették a csabai szlovákoktól, és ma is készítik az otthoni disznótorosok alkalmával. Az étel aprított, darált nyers májból, kevés kolbásztöltelékből, abált szalonnából, apróra vágott nyers vöröshagymából, beleütött tojásból áll, amit sóval és borssal fűszereztek. Ezt a keveréket hártadarabokra tették, beburkolták, laposra formázták, majd kemencében kisütötték. A történeti visszatekintések szerint néhány háznál szokás volt még a kész masszába néhány darab burgonyát reszelni, mások kevés rizst tettek még bele. Kenyérrel, esetenként sült vagy főtt krumplival is fogyasztották.

A **tepertőkrém** a békési disznótorosok gyorsan elkészíthető finomsága. Jellemzően a háziasszonyok készítették, amit aztán a család minden tagja és a vendégek is szívesen fogyasztotta. A recept szájhagyomány útján terjedt, amit a békésiek megőriztek az utóknak. Ez alapján a krémet frissen lesütött, húsos tepertőből készítették Békésen. A tepertőt ledarálták, ehhez apróra vágott főtt tojást és lilahagymát adtak, borssal, pirospaprikával, mustárral és tört fokhagymával ízesítették. A masszához végül annyi tejfölt adtak, hogy az még könnyen kenhető legyen, de még ne folyjon. Frissen is fogyasztható, de ha pár órát pihentetjük, az ízek jobban összeérnek. A békésiek a finomságot főként kenyérre kenve fogyasztották. Manapság sincs ez másként, főként piritóssal vagy friss kenyérrel eszik, mellé pedig lila- vagy újhagymát szoktak ropogtatni

Kásás béles

Lakós cipó (kolbásszal töltött cipó)

A **laposborsó**, vagy ahogy a helyi szlovákok hívják a szöges borsó igen régi borsóféle, viszont nem azonos a csicséri- vagy a felesborsóval. Napjainkban ritkán kerül a piacokra, mert egy hüvelyben csak 2-3 szem mag terem, így a bővebben termő fajták kiszorították a kertekből. Ma már csak jórészt idősebbek termesztik. A belőle készített levest füstölt hússal és sok zöldséggel főzték meg. Mivel füstölt hússal készítették, főleg a téli időszak étele volt. Személyenként fél marék laposborsót számítottak, és miután ezeket jól megmosták, egy éjszakára beáztatták, hogy könnyebben megfőjön. A füstölt húst is meg kellett mosni és egy éjszakán át kiáztatni. Volt olyan háztartás, ahol külön főzték a füstölt holmit, valahol viszont együtt a borsóval, ilyenkor jó sós és zsíros ételt kaptak. Ha külön, ott a laposborsót sárgarépával és petrezselyemmel odatették főni, míg egy másik fazékba a füstölt hús került. Ízlés szerint fokhagymát és vöröshagymát is tettek bele, de ezeket a főzés végén kivették a levesből. Amikor megfőtt minden, akkor a zsírból, lisztből és pirospaprikából rántást készítettek, ráöntötték a borsóra és hozzá mertek még egy kicsit a füstölt hús főzőlevéből, hogy megadja az ízét, majd galuskát szaggattak bele. A tálaláskor sokan a felvágott füstölt húst is beletették a levesbe, néhol pedig külön tányéron szolgálták fel. Néhány békési családnál kenyér helyett kóttés tésztával ették.

b) Egészség és életmód:

A békési szilvapálinka az egyik legismertebb békési helyi érték. Mint a legtöbb dél-alföldi településen, Békésen is a szilva az egyik legelterjedtebb gyümölcsfajta. A gyümölcs hosszan érlik, nagy a cukortartalma, így kiválóan alkalmas a pálinkafőzésre. Kedveltségét növeli, hogy feldolgozása viszonylag egyszerű. A szilvapálinkának tehát kitüntetett szerepe van minden szilvatermő vidéken, így Békésben is. A pálinkafőzésre már a 19. sz. közepén voltak utalások, amikor még csak a háztartásokban végezték, majd az 1920-as évektől szabályozva lett a főzetés és az adóztatása is. Az igazi békési szilvapálinka előállításához minimum a cefre felének vörös vagy egyéb szilvákból kell állnia, ilyen például a besztercei, a stanley és az ageni. A vörös szilva színe kékespiros, lédús, íze édeskésen savas. A besztercei szilva egyenletesen kék színű, erősen édes, savas. A stanley szilva sötétkék színű, bőven termő fajta, sokirányú felhasználásra alkalmas. Az ageni szilva ibolyáskék színű, húsa félkemény, illatos, édeskés. A békési szilvapálinkának tükrösen tisztának, az érleléstől enyhén sárgának, kellemese szilva ízűnek és illatúnak kell lennie. Az alkoholtartalma legalább 40 százalékos kell, hogy legyen. A békési szilvapálinka eredetvédelem alatt áll, a Magyar Értéktár és a Hungarikum Gyűjtemény tétele.

Ha Békés, akkor artézi víz és **artézi kutak**. Békésen az 1930-as évekig összesen 18 fűrt közkút biztosította a kövízellátást, amelyek közül háromból artézi víz tört a felszínre. Utóbbiak, az artézi kutak, olyan fűrt kutak, amelyből a víz a természetes nyomás következtében magától tör a felszínre. A név onnan ered, hogy kontinensünkön az első ilyen kutat a franciaországi Artois grófságban fűrták 1126-ban. Térségünkben a 19. utolsó évtizedeitől kezdve mind több és több településen vállalkoznak e kutak létesítésére. A Halaváts Gyula-féle 1896-ban megjelent magyar artézi kutakat számba vevő opus 1893 és 1895 között öt békési artézi kútúrasi kísérletről számol be, melyek közül egyedül az egykori Vörös-majorban végzett tekinthető eredményesnek. Az egyik, ma is fellelhető artézi kút már messziről észrevehető a város főterén. Az impozáns oszlop tetején egy turulmadár, a déli oldalán pedig a település címere látható. A kutat 1914-ben nyitották meg, az 582 méter mélyről feltörő víz 34 °C fokos volt. A fém borítású Kossuth utcai artézi kutat 1927-ben tárták fel, ahonnan 720 méter mélyről 38 °C fokos erősen kéntartalmú vizet lehetett vételezni. Az egyetlen még ma is működő artézi kút az Asztalos utcában található, amelyet 1928-ban tártak fel. A békési fürdőt is tápláló ásványokban gazdag víz 730 méter mélyről tör fel és 43 °C fokos. Összetételének köszönhetően 1943-ban ásványvízzé minősítették.

c) Épített környezet:

Békés beterületét a **Körgát** veszi körbe. A XVIII. században megindult, de szűkebb térségünkben igazi jelentőségre a XIX. században szert tett nagy folyószabályozásoktól kezdve az árvízi védművek a megye településeinek egy részének, így Békésnek is egy jellemző sajátosságai. Mivel a település közvetlenül a Körös mellett fekszik, ezért elengedhetetlen volt egy olyan védőtöltés létrehozása, ami a teljes várost körbeveszi, így védve azt egy esetleges gátszakadás alkalmával. A békési körgát minden bizonnyal a Kettős-Körös medrének 19. század közepi kialakítása után lett megépítve nem csekély kubikusmunka áldozata árán. A körgát magassága eltér a folyó normál gátjától, anyaga általában föld vagy a

különösen veszélyes és fontos pontokon beton. A tetején rendes kocsiutat alakítottak ki. Az intenzív településfejlesztési programokig nagyon jól láthatóan jelezte a település határát. Állítólag egyes alföldi településeinken ma is csak az számít az adott város igaz, törzsgyökös polgárának, aki a töltésen belül és nem túl született. A 20. század közepén sok helyen meg lett bontva az új utak, a település bővülése miatt, viszont még így is látványos elemét alkotja a város természeti földrajzának jellegzetes növénytakarásaival, melyek kifejezetten kedvelik a sovány gyepeket, füves lejtőket idéző védműveket.

A **Körös-gát** a folyószabályozások időszakában néma tanúja. Békés vármegye első önálló mérnökének, Bodoky Mihálynak fia, Bodoky Károly járási mérnök - a magyar vízépítészet egyik legnagyobb egyénisége - 1855-ben dolgozta ki a Körösök szabályozási tervét. 1856-57-ben el is készült a város keleti oldalán az új meder, ami egyesítette magába az addig a város belterületén folyó Fekete- és Fehér-Körös vizét. Már az első nagyobb áradáskor kiderült, hogy az eredeti tervek módosításra szorulnak. A két partot messzebb kellett egymástól tenni, hogy elbírja a két folyó áradásakor megemelkedő vízmennyiséget. Ennek okán 1879-82 között kiszélesítették a hullámteret a bal oldalon Szanazugtól Vashalomig. Majd a jobb oldali rész kibővítése következett, a két part így elérte a szabványos 300 méter szélességet. A Körös-gát évtizedeken keresztül ellenállt a víz nyomásának, egyetlen alkalommal, 1980-ban nem bírta csak a töltés az áradást és átszakadt. Az ár levonulása után a gát helyreállítási munkálatai egy hónapig is eltartottak. A Körös-gát nem csupán védmű, az emberi kitartás és alkotókészség látványos megnyilvánulása, mely mindannyiunkban felidézi a 19-20. század ásót ragadó és földdel teli talicskákat tologató kubikosainak embert próbáló hétköznapijait, de élőhely is. A sovány gyepeket, füves lejtőket idéző védművek minden évben lila mezei zsálya ruhát öltenek a nyár tiszteletére. Az időszakos szárazságot jól tűrő, melegkedvelő mezei zsálya nemcsak szép, de fontos méhlegelő is. A gát kilométerkövein gyakran megfigyelhetjük a zsákmányra leső vagy éppen megpihenő nagyobb testű ragadozó madarunkat, a barna kányát, de fel-felbukkan a kisebb vörös vércse és az egerészölyv is.

Békés a hidak városa – Békés hidjai

Békés életében mindig meghatározó szerepet játszott a Körös, annak ártere, különböző ágai és a települést hol övező, hol átszövő egykori mocsárvilág. Nincs ez másként éppen ezért a hidakkal sem. „Békés a hidak városa” – levédve a 183.634 számú védjegyokirat szerint 2003. III. 10-én. A Cseresznye utcai fahíd egy 1901. évi képeslapon tűnik fel először. 1964-ben építették át. A Tápcsatorna híd 1980-ban készült a Gerlát Tarhossal összekötő út és a tápcsatorna kereszteződésében. A Fábrián utcai vasbeton híd jelenlegi formáját 1964-ben nyerte el, mérete: 11x9,6 m. A Malomasszony-kerti, ugyancsak vasbeton híd a Gerla felé vezető úton, szinte rejtőzködve húzódik meg a tájban. Mérete: 31,24x2,7 m. A Holt-Fekete-Körösön (Vargahosszai-csatorna) négy híd ível át. Az elsőt 1954-ben, a további hármát 1961-ben vasbetonból létesítették. A hidak a Kettős-Körös 1980-as gátszakadása után elveszítették jelentőségüket. Az 1960-ban épült Jámbor utcai vagy „Kormos-féle híd” segítette elő a Décséri kertek megközelítését az Élővíz-csatornán át. A Sikkonyi híd biztosítja a Gerlát és Békést, valamint a Békést és Békéscsabát összekötő közutak használatát. Régebben a Csallóközi utcai rozoga fahíd látta el a Szécsénykert és a Krisztina zug közötti kapcsolatot (itt

voltak a híres majálisok). A mai híd mérete: 31,24x4,8 m. 1903–1904-ben, mikor üzembe helyezték a Békéscsaba-Békés-Vésztő között közlekedő Alföldi Első Gazdasági Vasutat szükségessé vált egy rövid szárnyvonal létesítése a régi uradalmi malomhoz. Ehhez azonban az Élővíz-csatornán hidat kellett építeni. Az ún. Kisvasúti híd bár ma is áll, de szerepe teljesen megszűnt. A Csók utcai romantikus megjelenésű hídhoz az idősebb korosztálynak számos kedves emléke fűződik. Amikor az 1920-as évek közepén kialakították az Élővíz-csatorna mellett az ún. Marsall-sétányt, a községi elöljáróság elhatározta, hogy a sétány közepe táján kizárólag a gyalogos forgalom számára, teljes egészében fából készült hidat épít, melyet később a fiatalság Csók Hídnak becézett, és környezetével együtt a randevűk ideális helyszínékként tartották számon (Csók-zug). A régi helyén 1960-ban egy új, sajnos vasbeton szerkezetű gerendahíd épült. Szerencsére, a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület jóvoltából, egy ökoturisztikai beruházás részeként 2007-ben 15,6x2,25 m-es új, igen tetszetős fahíd készült. Az egyesület még ugyanebben az évben átadta az Erzsébet ligeti ferdekábeles, 14,3x2,25 m-es függőhidat is. A piacokat régen a Széchenyi téren tartották, az volt a Piactér, vagy Főtér. Megközelítése a Városházán keresztül zajlott úgy, hogy az udvar hátulján lévő nagykaput vették igénybe az átkeléshez. A régi Fúró utcai vagy Városháza alatti faszerkezetű híd a mederben oszlopokkal volt alátámasztva. A híd Fúró utcai végénél, a Hartung család tulajdonában lévő kis öbölben volt az első strand. A hidat 1960-ban kézi erővel lebontották. Helyére az új Csók Hídhoz hasonló gyalogos forgalmú átkelő épült.

Indoklás: Békés életében mindig meghatározó szerepet játszott a Körös, annak ártere, különböző ágai és a települést hol övező, hol átszövő egykori mocsárvilág. Nincs ez másként éppen ezért a hidakkal sem. A városkép, az épített örökség meghatározó, helyi identitásformáló, egyúttal közösségi önreprezentációs elemei is a hidak, melyek elválaszthatatlanok a békési élettől és hétköznapoktól.

Városháza épülete

A régi békési városházát 1803-ban építették, helyesebben megtoldották a XVIII. század végén megyei tiszti laknak készült „L” alaprajzú, földszintes épületet (megmaradó, ódon hangulatú részeit lásd a Petőfi utca 4. sz. alatt). Utcai homlokzata is ekkor alakult ki. Udvarán tartották a bíróválasztásokat nyílt szavazással. 1848. június 15-én itt kiáltották ki fölényesen Békés város országgyűlési követének Táncsics Mihályt. 1904-ben – részben a régi elbontásával – új, impozáns, eklektikus stílusú városházat emeltek, középső, kiugró falrészű fülkéjében Irányi (Halbschuh) Dániel (1822–1892) márciusi ifjú, 1872-től Békés város országgyűlési követének mellszobrával. Az épület belső, jobboldali emeletes szárnyát az 1940-es években alakították ki. Építéstörténeti és helytörténeti értéke, városképi jelentősége mellett kiemelendő a város mindennapi életében nyújtott meghatározó, közösségi szerepe is, mely egyben jelentős részben hozzájárul az épület értékéhez is.

A **Nagyház** Békés főterén, a Széchenyin áll, téglalaprajzú, szabadon álló, magasföldszintes, magtáremeletes, késő barokk stílusú kúria. Egyes források szerint a XVIII. század legvégén építették, más források szerint 1810 körül gróf Wenckheim József (1780–1852) emeltette, amikor végleg megszerezte a gyulai uradalom békési birtoktestét. A kúriát a helyiek csak

„nagyház” néven emlegették. Utcai főhomlokzata 11 tengelyes, gazdag, barokkos architektúrával díszített. A csonkakontyos tető alatti magtáremeletet használták gabonátárolásra. Az udvari homlokzat magasföldszinti részén pillérekönnyű nyugvó, kilenc kosárférfi ívvel ellátott, mellvédes, nyitott tornác húzódik. A kúria alatt kéthajós, csehsüveg-boltozatos pince található, melyet most borozóként használnak. Az épület magasföldszintjén (lakószintjén) az intéző lakása és irodái, a grófi család és vendégeik (főleg a híres vadászatok idején) rendelkezésére álló szobák voltak. A II. világháború után a tiszttartói kúriát államosították, majd 1962-ben az 1938-ban alapított békési múzeumot helyezték el a magasföldszintjén. Az intézményt 1971-ben a békési születésű jeles festőművészről, Jantyk Mátyásról (1864–1903) nevezték el. Itt leltek otthonra a múzeum gyűjteményei és állandó kiállításai. Építéstörténeti és helytörténeti értéke, városképi jelentősége mellett kiemelendő a város közösségi, kulturális életében vitt meghatározó szerepe is, mely egyben jelentős részben hozzájárul az épület értékéhez is, a benne fellelhető kulturális és tudományos javakkal együtt.

A békésiek által csak „**Bérház**”-nak emlegetett „L” alaprajzú, szintén a Széchenyi téren található egyemeletes épület 1885-ben Benedicty József tervei szerint készült eklektikus stílusban, sokak szerint a városközpont éke. Neve onnan ered, hogy a békési előljáróság a ház helyiségeit bérbe adta. Itt működött a Magyar Királyi Szálloda, 1896-tól a Kaszinó, 1949-től az ország első művelődési otthona. Utcára néző főhomlokzata 4+3+4 tengelyes, központi része előre ugró fömeletként működik, melyet díszteremként használnak. Gazdag belső architektúrával készült, kazettás, festett mennyezettel. Itt lelt otthonra a híres békési születésű könyvkiadóról, Püski Sándorról (1911–2009) elnevezett Városi Könyvtár. Jogelődje, az ország első szabadpolcos népkönyvtára 1949. november 27-én nyílt meg. 1953-tól, a Békés Megyei Könyvtár megalakulásától a békési népkönyvtár önállóvá vált. 1973-tól Járási-városi Könyvtárként, majd a járási megszűnése után Városi Könyvtár néven működött. Az alapterület 274 m²-re bővült. 1981-ben avatták fel a gyerekek új 230 m²-es olvasóparadicsomát. 2002 őszén kezdődött a felnőtt könyvtár átalakítása, mely napjainkban 76.000-nél több dokumentummal rendelkezik. A Bérházban működik a Jantyk Mátyás Muzeális Kiállítóhelyhez tartozó, 1983-ban megnyitott Békési Galéria, mely az állandó mellett a kortárs művészek időszakos kiállításainak is helyet ad. Itt kapott helyet a békési születésű történetíró, Veress Endre (1868–1953) emlékszobája, illetve a Jantyk Múzeum adminisztratív központja is. Építéstörténeti és helytörténeti értéke, városképi jelentősége mellett kiemelendő a város közösségi, kulturális életében vitt meghatározó szerepe is, mely egyben jelentős részben hozzájárul az épület értékéhez is, a benne fellelhető kulturális és tudományos javakkal együtt.

Református templom

A római katolikus templom az egyhajós, homlokzati toronnyal, nyújtott félkörívzáródású szentélyvel ellátott, műemlék jellegű templomot 1792–1795-ben építették, copfstílusban. Alapkövét 1792. augusztus 10-én Hidassy Jakab esperes, gyulai plébános helyezte el. Tornyos főhomlokzata középtengelyében szalagkeretes, záróköves, faragott kőajtó, fölötté oromzatos timpanon, efölött szegmensív-záródású, vakolatkeretes ablak. A falmező toszkán

fejezetes piaszterekkel tagolt. Az ereszvonaltól háromtagú főpárkány fut körbe és íves, oromzatos timpanonnal záródik. A hajó fölötti toronyszintet a hajóval íves oromfal köti össze, mely meanderszerű volutában végződik, melyen egy-egy kőváza áll. Az íves timpanonnal lezárt, falsávokkal keretezett első szint közepén zsalus, kör alakú ablak. A toronytörzs hajó fölötti második szintjén félkörívzáródású, vakoltkeretes, zsalus ablakok. A falmezők szélein füzérdíszes, íon fejezetes piaszterek. A toronytörzset órával ellátott órapárkány zárja. A templomhajó pillérekötegekkel tagolt és 4+1 csehsüveg boltozattal fedett, a kórus fölött a toronytörzs alatt egyszakaszos boltozat található. A szentély kupola-boltozattal fedett, bal oldalán emeletes sekrestye és oratórium. A hajó burkolata kelheimi (solfhofeni) kő. A templomot 1795. november 8-án szentelte fel Jedlicska Antal nagyváradi kanonok a Szentháromság tiszteletére. Az oltárképet (a Szentháromság ábrázolása, ismeretlen szerzőtől) a templom kegyura, Harruckern János György unokája, Harruckern Borbála (1739–1804) bárónő (férje: gróf Siskovics József tábornagy) ajándékozta a templomnak. A főoltárt szegedi mesterek, Bellért Péter képfaragó és Nagy Ferenc festő készítették 1853-ban. A stációk közül 13-at és a stallum fölött lévő Krisztus megkeresztelése című képet Orlai Petrics Soma (1822–1880) festette 1857-ben. A fölötté lévő „Krisztus a kereszten” című festmény és a 14. stáció a békési születésű Jantyk Mátyás (1864–1903) utolsó alkotása. A Szent Filoménát ábrázoló kép Jókai Mór unokája, Feszty Masa (1895–1879) műve. A Mária-kápolnában álló, Máriát a kis Jézussal ábrázoló XVIII. századi faragott, festett szobor, feltehetően osztrák munka. A templom mellett álló, vörös mészkőből készült, műemlék jellegű kőkeresztet Orlefl János állíttatta 1824-ben. Alacsony, sarkain kőoszlopos, vasrácsos kerítés veszi körül. Építéstörténeti és helytörténeti értéke, városképi jelentősége mellett kiemelendő a város közösségi, kulturális életében vitt meghatározó szerepe is. A templom ezek mellett számos országos jelentőségű (Orlai Petrics Soma és Jantyk Mátyás remekei), művészeti, irodalomtörténeti (Feszty Masa keze munkája) és művészettörténeti elemmel/alkotással is bír.

A **Békési Polgári Leányiskola** épülete is szerepel a helyi értéktárban. Az eredeti polgári leányiskola a Petőfi utca 6. szám alatt volt. Itt erre az időszakra áldatlan állapotok alakultak ki. A település 1928-ban küldöttség révén az illetékes minisztériumhoz fordult az építkezés céljaira segítyt szerezni, nem túl sok sikerrel. Végül a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1934-35. évi költségvetésében 20.000 pengő államsegélyt nyújtott békési községi leányiskola építésére azzal az indoklással, hogy *„A békés községi polgári leányiskola ugyanis a célnak meg nem felelő, egészségtelen épületben van elhelyezve.”* Ennek szellemében a Békés község elöljárósága nevében Molnár Béla községi főjegyző és Durkó Sámuel községi bíró 1935. február 22-én az építkezés munkálataira nyilvános versenytárgyalást hirdetett ki. A főtértől nem messze található egyszerű homlokzatú egy emeletes épületet végül 1936-ban emelték. Az intézményt az általános iskolát elvégzett, továbbtanulni kívánó lányok vették birtokba. 1948 után az akkori 2. számú általános iskola felső, majd a Karacs Teréz nevet viselő általános iskola alsó tagozatos tanulói jártak, az ingatlanba. Jelenleg a Szegedi Kis István Református Gimnázium, Technikum, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium használja, alsó tagozatos oktatásra. Az épület egyik sajátos jellegzetessége, hogy a homlokzatán két címer látható, Magyarországé és Békés városáé, viszont az utóbbi jól láthatóan a negatív pecsét alapján készülhetett.

d) Ipari és műszaki megoldások:

A **szivattyútelep berendezése** is helyi értéket képvisel. A Fekete- és a Fehér-Körös szabályozása, illetve a Kettős-Körös csatorna megépítése után megváltozott Békés város arculata. A régi lecsapolóerek több helyen is eltűntek, ezért az 1890-es évektől gondoskodni kellett a csapadékvíz elvezetéséről az ármentesített területen. Az árterületre csatornahálózatot ástak, amelynek a végpontja a Körös-gát mellett létesített szivattyútelep lett. Ezek a csatornák a régi természetes ereket egészítik ki vagy kötik össze. Az ármentesítés mellett a víztárolás és az öntözés feladatát is ellátják ezek a mesterséges építmények. A békési mesterséges csatornákat összekötő szivattyútelep a Kettős-Körös bal parti töltése mellett található. Az ipartörténeti jelentőségű épületet 1900-ban emelték. A több, mint 100 éves berendezése még mindig működőképes. Legutóbb 1980-ban a nagy árvíz idején fogták munkára. Az épület alagsorában találhatóak a feltöltőrendszerek, valamint a két kézi hajtású és egy elektromos szivattyú. Azokban az időkben, amikor a gépek napi 24 órában dolgoztak, a vasút dolgozói voltak a fűtők. Egykor ez a szivattyútelep még Elek, Medgyesegyháza és Békéscsaba belvizét vezette el. Egyik jellegzetessége az a téglatorony, ami ugyan az 1978-as földrengéskor megsérült, de mivel nem lett életveszélyes, megmaradt, és még ma is büszkén hirdeti a szivattyútelep fénykorát

Városunk egyik emblemikus épülete a **Tárház**. A Körösök már egészen az őskortól kezdve bizonyíthatóan meghatározó, jelentős szerepet játszottak a vízi áruszállításában. Az erdélyi és partiumi tájak kincseit, áruit e természetes útvonalakon úsztatták alá vidékünkre vagy szállították tovább egészen a Tiszáig, majd onnan a Kárpát-medence legkülönbözőbb vidékeire. Ennek elősegítésére és modernizálására kezdték el a kikötő megépítése után a Tárház épületét is. Az építkezés 1940 tavaszán indult meg, de a tervek szerinti elképzelések sosem valósultak meg. Az eredeti kettő torony helyett csak egy épült fel a II. világháború miatt. A „nagy rakodó” a budapesti és a szolnoki után a harmadik lett az országban. A környékbeli falvakból a gabona egy mellékvágányon érkezett a silóhoz, ami a 8 emelet magas torony közepében helyezkedik el. Ezt cellákra osztották fel, így biztosítva a különböző gabonafélék biztonságos, egymás melletti tárolását. A víz fölé kinyúló zárt faszerkezetben egy szállítószalag található, amin a gabonát a vízben lévő uszályhoz szállították. A ma már használaton kívüli ipartörténeti jelentőségű építmény a környező épületek viszonyában az eget ostromló, ama híres bábeli tornyot idéző megjelenésével ma is meghatározó, látványos eleme a városnak.

OptiGép gabona adapter,

Kenderáztató

A **békési cirokseprű és a seprűkötés** ősi békési foglalkozás volt. Manapság sajnos már alig ismeri valaki a technikáját. Az afrikai eredetű seprűcirok termesztése hazánkban az 1850-es években, itáliai közvetítéssel veszi kezdetét. A seprűcirkot mindmáig virágboga, a cirokszakáll végett termelik, hogy abból elsősorban seprűt és egyéb ipari cikkeket készítsenek. Az akkori Békés és Csanád megye területe a növény éghajlati és talajigényének kiválóan megfelelt, erőteljes talajt kíván, gazdag talajon azonban durva szakállat nevel. Művelése megegyezik a helyi gazdák által akkor már jól ismert kukoricáéval. Ennek köszönhetően a térségben is felváltja a gallyseprűt a cirokseprű, valamint megjelennek a seprűkötő gépek is, így a korábbi hengeres forma helyett a „lapos” formájú seprűk kezdenek

elterjedni. A seprűcirok bugáját Békésen is különböző célokra használták. Legnagyobb mennyiségben seprűk készítésére, aminek során kicsi és nagy seprűk különböző változatait, sűrű és egyéb keféket is készítettek belőle. Nem volt elég a jó alapanyag, a megfelelő szaktudás is elengedhetetlen volt, mert így a végeredmény sem tartós nem volt, de az igényeknek sem felelt meg. Jellemzően a paraszti seprűk télen készültek, ekkor volt ugyanis ideje a gazdának legyártani az egész jövő évre szükséges vagy keresetkiegészítésként eladandó készletet.

Az ország egyik legnagyobb **orgonája** Békésen található. A mai református templomot 1781-ban építette Stoller András aradi kőműves. 1820-ban a megyénk épített örökségére és arculatára nézve máig igen meghatározó erővel bíró idősebb Czigler Antal svájci származású építész tervei szerint átépítették. 1850-ben a szolnoki Molnár Antal tervei szerint újabb bővítésre került sor, ekkor alakult ki a klasszicista főhomlokzata. A templom mai formáját 1905-ben nyerte el, amikor új toronysisakot kapott. 1852-ben Papp Albert temesvári orgonaépítővel kötött szerződést a gyülekezet az orgona építésére, de ezzel elégedetlenek voltak, így 1863-ban új orgona építését határozta el az egyházközség. A ma is hallható orgonát a brezovai Martin Sasko mester 1869-1872-ben készítette el. Hazánkban a 2. legnagyobb orgonájaként tartják számon, romantikus hangzásvilág jellemzi. Sípsorai között több tölcéses változat is található. Sasko mixtúrái a hagyományos oktávrepetíció szerint készültek. Az orgonán nemcsak a manuálon, hanem a pedálon is található superoktáv-kopula. Igazi kuriózum a magyar templomi orgonák világában.

Az alföldi, falusi és városi utcaképet egyaránt évtizedeken át meghatározó kék nyomós kutakat a települések ivóvízhálózatának kiépítésével telepítették főként a 1960-70-es években. A nem csupán ipartörténeti emléket és iparművészeti értéket képviselő, hivatalos nevükön **öntöttvas ejektoros kutak**, sok helyen lassan eltűnnek az utcákról. Az Alföld nagyobb településein jellemzően az 1930-as évektől találkozunk ejektoros-rendszerű kutakkal. Az ejektorszivattyú olyan kettős falú cső, amelynek külső és belső csőfala közötti gyűrűs térbe nagy nyomású, ejektáló vizet nyomunk be, amely a belső csövön kialakított ejektor-beömlőnyíláson át a diffúzorba jut. Mivel mára kevés olyan belterületi ingatlan maradt fenn, ahol ne volna bevezetve az ivóvíz, így az elmúlt években egymás után zárták el a különböző közkutakat országszerte. Békés egyike azon kevés alföldi településeinknek, ahol még viszonylag szép számmal találkozhatunk a 20. század e jellegzetes köztéri elemeivel. Az öntött vas elektromos kutak a városképi jelentőségen túl ipartörténeti és iparművészeti értéket és emléket képviselnek, a helyi identitásban szerepet játszó, meghatározó, jól vizualizálható örökségelemek.

e) Kulturális örökség:

Békésen a vesszőfonás a legnépszerűbb házi iparágak közé tartozott már legalább az 1700-as évektől kezdve. A város területén átfolyó Körösök árterében és elsősorban a folyószabályozások előtt más, kisebb vizek partján szabályos ligeterdőt alkotó füzesek biztos alapot nyújtanak a tevékenységhez. Úgy tartják, hogy a kosárfonó fűz a világon a legjobb minőségben a Körösök és a Tisza vidékén él, nem véletlen tehát, hogy a nagy műhelyek éppen Békésen és környékén jöttek létre. Ennek másik oka a földrajzi és éghajlati viszonyokban keresendő, mert ezen a tájon nagy szükség volt a különböző kasokra, „lélegző” tárolóedényekre. Végezetül az iparág felvirágzásában a természetin kívül még egy társadalmi

ok is szerepet játszott: a jelentős folyószabályozások befejeződése után, az 1880-as évek végén jóformán leállt a kubikolás, és a munkanélküliséget kosárfonással is igyekeztek orvosolni. 1893-ban már a Szarvasi úti Szomorú kocsmá egyik helyiségében kosárfonó műhely jött létre. A nagy érdeklődés miatt 1895-ben megnyílt a Magyar Királyi Állami Kosárfonó Iskola, melyet 1927-ben kosárfonó részvénytársasággá alakítottak. Az 1970-es években a Békési Kosárfonó Háziipari Szövetkezetben már félezer ember dolgozott. A vesszőfonás, kosárfonás napjainkban is él még a településen, de főleg nyugdíj mellett végzik a Békési Kosárfonó Háziipari Szövetkezet egykori tagjai. A hántolástól a főzésen át a fonásig minden munkafolyamatot maguk végeznek, mert így biztosan tudják, hogy a háztól megrendelt termék kiváló minőségű lesz, akár a zöld vesszőből készült kast vagy a finomabb minőségű kézi kosarat készítik el a mesterek.

Békés-tarhosi Énekiskola

Az énekiskolának a Békéshez tartozó tarhosi Wenckheim kastély adott otthont, ahol a tanítás hivatalosan 1947. január 7-én kezdődött el, 63 általános iskolással és 10 líceumi diákkal. Az iskola tanterve és követelményrendszere a Zeneakadémia képzési programja szerint készült el. Alapvető célkitűzése volt a falvak tehetséges gyermekeinek zenei nevelése. A „tarhosi szellem”, amely áthatotta az ott dolgozók, tanulók egész gondolkozását, közösségi életüket, munkaszeretetüket, a lélek melegét árasztja ma is. Az iskola rövid idő alatt országos hírnév nőtte ki magát. Megteremtette az énekléssel nevelés, a közösségi nevelés és a munkára nevelés összhangját. A vidék iskolája volt, az itt végzetek saját szülőföldjükre tértek vissza. A zenei képzést a Kodály-módszer szerint, elsősorban énekes alapokon valósították meg. Az intézmény nagy vállalkozása volt a Zenepavilon építése, melyet 1953-ban Kodály Zoltán avatott fel. Az iskola a fennmaradásáért folytatott hosszú küzdelem után végül pénzhányra hivatkozva 1954. augusztus 28-án zárta be kapuit. Az Énekiskola 8 éve azonban nem múlt el nyomtalanul, a tarhosi növendékek és oktatók számára egész életre szóló útvalót és útmutatást adott. Rövid fennállása alatt országos hírré tett szert, növendékei közül sok zeneszerző, közművelődési szakember és ének-zene tanár került ki.

- Gulyás György munkássága, tevékenysége,
- **Békés Városi Püski Sándor Könyvtár**

A békési könyvtár jogelődjét, a békési népkönyvtárat a kultúrotthonnal együtt hivatalosan 1949. november 27-én avatták fel a békési Bérházban. Állományát a Polgári Kaszinó és egyéb olvasókörök, valamint a helyszínen működő ifjúsági szervezet könyveiből alakították ki. A könyvek kölcsönzése a Bérház egyik emeleti helyiségében kezdődött, majd idővel egyre nagyobb részt, egyre több termet „foglalt” el az épületben. Egyik nagy átalakítására és korszerűsítésére a megye könyvtárfejlesztési programja által került sor az 1970-es években. A munkálatok idején a könyvtár a járásbíróság épületében üzemelt. A felújított könyvtárat 1977. november 25-én adták át, mely átalakítása Lipták Pál tervei alapján készült el. A kezdeti kis könyvtárszoba napjainkra egy több száz négyzetméter nagyságú szolgáltató térre nőtte ki magát, ahol gyerekkönyvtár, felnőtt kölcsönző részleg, olvasóterem található. Az olvasószolgálat mellett helyismereti gyűjtemény, informatikai részleg, folyóiratolvasó, valamint zenei gyűjtemény várja az érdeklődőket. Az intézmény a könyvtári tevékenységei mellett kultúrközvetítő, közösségépítő tevékenységet is vállal. A könyvtár 2010 óta viseli a békési születésű dr. Püski Sándor könyvkiadó nevét. 2018-ban elnyerte a minősített könyvtár címet

- Püski Sándor könyvkiadó munkássága és hagyatéka,

Püski Sándor 1911-ben született Békésen, majd általános és középiskolai tanulmányait is itt végezte. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1935-ben szerzett jogi diplomát, és már az egyetemi évei alatt megismerkedett az akkor induló politikai mozgalmakkal és vált a népi irodalom elkötelezett szolgálatjává. Felismerte, hogy a szellemi és politikai mozgalom átalakításához újságokra és könyvekre van szükség, ezért 1938-ban megnyitotta a „Magyar Élet” elnevezésű könyvesboltját és egy évvel később már ki is adta első könyvét. Az 1950-es évekig 150 könyvet jelentetett meg, amelyek a népi mozgalom íróinak műveit foglalták magukba, de nem riadt vissza az elsőkötetes szerzők alkotásainak kiadásától sem. Püski Sándor volt az ötletgazdája és fő szervezője az 1942-es és 1943-as híres szárszói konferenciának és a Magyar Élet-tábornak is. Püski Sándor és családja 1970-ben az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol 60 évesen újra kezdték a könyves pályájukat. 1974-ben New Yorkban megvásárolta a magyar negyedben található Corvin könyvesboltot, egy év múlva létrehozták a Püski Kiadót. A kiadott könyvet között szerepeltek az egykori Magyar Élet szerzői, és olyanok, akik az akkori Magyarországon politikai okokból nem jutottak publikálási lehetőséghez. A New York-i Püski Könyvesház és Kiadó a nyugaton élő magyarság szellemi központjává vált. A Püski házaspár 1988-ban hazatért, és itthon újra könyvesboltot nyitott, majd könyvkiadásra is vállalkozott. Dr. Püski Sándornak 1996-ban Békés Város Díszpolgára címet adományozták. 2009-ben hunyt el Budapesten. A békési könyvtár 2010-ben vette fel a jeles könyvkiadó nevét.

- **Kecskeméti Gábor Kulturális Központ**

1949-ben Békésen nyílt meg az ország első vidéki művelődési otthona, a város egyik, ha nem a legszebb középületében, amely kaszinónak épült Benedicty József tervei alapján 1885-ben. Évtizedekig működött itt az intézmény, az 1978-as földrengés azonban olyan károkat okozott, hogy az épület nagytermi rendezvények megtartására a továbbiakban nem volt alkalmas. Ezután 13 évnek kellett eltelnie, hogy Békés városnak ismét legyen művelődési központja. Az 1991-ben elkészült épületben 420 férőhelyes színházterem, egy kamaraterem, klubszoba, két tanfolyami terem és kiszolgáló helyiségek kaptak helyet. A több éves “vándorlás” után e szép új épületben folyt tovább a városi kulturális és közművelődési tevékenység. Ez az intézmény már méltó helyet tudott adni színházi előadásnak, kisközösségeknek, amatőr művészeti csoportoknak. A nyári időszakban egy kéthetes nagy rendezvény, zenei fesztivál megrendezése az intézmény tevékenységének kiemelkedő eseménye. Ez a Békés-tarhosi Zenei Napokat jelenti hangversenyekkel, zenei kurzusokkal, kiegészítő rendezvényekkel. Minden év szeptemberének második hétvégéjén rendezi meg a város a “Madzagfalvi Napok”-at, amelynek szintén egyik fő szervezője a kulturális központ. Ez a kétnapos nagyrendezvény hagyományteremtő szándékkal indult. A szabadtéri színpadon nonstop programmal igyekeznek kielégíteni a városlakók, illetve az odalátogatók igényeit. A központ eddig három alkalommal nyerte el a Minősített Közművelődési Intézmény kitüntető címet. 2012-ben felvette az egykori békési olimpikon tornász, testnevelőtanár Kecskeméti Gábor nevét.

Csuta György Művésztelepe hosszú éveken át meghatározó kulturális esemény volt Békésen. Csuta György 1952-ben született Békésen. Tanulmányait itt, illetve Szegeden végezte. Rajzolt a KNER nyomdában, dolgozott grafikusként, majd Békésen megszervezte és vezette a város nyomdáját. 1970-től alapítója, majd később vezetője lett a Békési Alkotók Klubjának. 1975-1988-ig a békési alkotótábor szervezője volt. 1993-ban létrehozta a Békés

Művészetéért Alapítványt, és megrendezte a saját alkotóházában a Csuta Nemzetközi Művésztelepet is. Több kitüntetés, művészeti díj tulajdonosa, a Magyar Kultúra Lovagja címet is átvehette, szülővárosában díszpolgárnak választották. A Csuta Nemzetközi Művésztelepen az elmúlt időszakok táboraiban közel 30 országból több száz művész fordult meg, Kubától Ausztráliáig, Dániától Üzbegisztánig, Izraeltől Írorszáig. Az évente megrendezett táborokban lehetőség volt rá, hogy a helyszínre érkező civil látogatók is betekintést nyerhessenek az Alkotóház kulisszatitkaiba, megismerkedhessenek a művészekkel. A tábor alatt a város egy művészi szigetté alakult át, ahol a művészek egymás mellett, egymást inspirálva, együtt vagy külön-külön alkottak mindenféle művészeti stílusban. A művésztelep csúcspontja pedig mindig a zárókiállítás volt, ami a Békési Galériába tömegeket vonzott.

- Békési hímzés,

Jantyk Mátyás festő munkássága és hagyatéka is része az értéktárnak. Békésen született 1864-ben. Első tanára Orlai Petrics Soma lett, tehetségére pedig sokan felfigyeltek, köztük Munkácsy Mihály is, aki meghívta magához Párizsba. 1883-ban elutazott Franciaországba, itt képezte magát, Párizsban is kiállították alkotásait. A Koldus című realista tanulmánya igen nagy feltűnést keltett. Hazatért Békésre, de ekkor nem festett, csak rajzolt: vázlatokat, tanulmányokat, illusztrációkat tervezet. 1895-ben kialakította Békésen a műtermét és ismét ecsetet vett a kezébe. A millennium évében rendelte meg szülővárosa a községháza számára Kossuth Lajos portréját, amely jelenleg a Városháza dísztermében látható. A millenniumi ünnepséghez kapcsolódott az a nagyszabású pályázat, amelyet az Országház külső és belső díszítésére dolgoztak ki. Jantyk Mátyás 1898-ban a főrendi ülésterem díszítésére kiírt pályázatra két vázlattal jelentkezett, amivel megnyerte nemcsak a pályakoszorút, hanem a kivitelezési megbízást is. A falfestmények 1901-re készültek el teljesen. Élete utolsó évében, 1903-ban még két képet tudott megfesteni: egyik Krisztus ábrázolása a keresztfán, ami most a békési Szentháromság római katolikus templomban látható hajdani mestere, Orlai Petrics Soma stációi mellett. A másik műve pedig a Vaskapu ünnepélyes megnyitását örökítette meg. Jantyk Mátyás 39 évesen, Békésen hunyt el. Halála után tisztelegve emléke előtt, a Köröshát utcát, ahol szülőháza még ma is áll, róla nevezték el. A békési múzeum 1971-ben vette fel Jantyk Mátyás nevét, azóta folyamatosan gyarapítja a vele kapcsolatos gyűjteményét. Jelenleg több festményét és rajzait őrzik.

- Szikszay Sándor mézeskaláncsmester munkássága és hagyatéka,
- Békési viselet

A békési viselet, akárcsak a többi tájegység öltözködése az egész közösség életéről árulkodik annak, aki e szőtt és varrt sorokat olvasni tudja. A 19. századi Békésen az emberek nagy része földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, ezért a mindennapos viseletük is egyszerű és praktikus volt. Viszont az anyagi jóléttel párhuzamosan kialakult a ruházat hármas értékrendje is, vagyis más ruha kellett a munkára, más a kimenőre vagy jövő-menő munkára és más az ünnepi alkalmakra, mint az esküvő, a templom és a bál. A „munkaruhákat” a földszínek jellemezték, az anyagjuk főleg a maguk szőtt vászon volt, illetve még szerepet kapott a karton és a posztó. A békésieknek amilyen egyszerű volt a hétköznapi, annál előkelőbb volt az ünnepi viseletük, ami formájában ugyan még a paraszti hagyományokat tükrözte, de anyagában már a polgári ízlést utánozta. A századfordulón

készült esküvői ruhákat a férfiak és a nők esetében egyaránt nem egy alkalomra készítették, hanem egy egész életre szóló ünneplői viseletet jelentett. Ezért a nők ünneplő ruházatában megjelentek a gyári kelmék, így a selyem, a kasmír, a bársony, aminek köszönhetően már az eddigieknél jelentősen komplikáltabb szabásvonalakat alkalmazhattak.

- Békési Kalendárium,

2006 óta minden év őszen lát napvilágot a 160 oldalas igényes kiadvány. Ötletgazdája és a kezdetektől fogva szerkesztője Szegfű Katalin, a kiadója pedig a Családért Alapítvány. Célja, hogy erősítse a településhez való kötődést, publikálási lehetőséget biztosítson a helyi szerzőknek, fotósoknak. Az elmúlt másfél évtizedben több száz írás látott napvilágot. A tartalmi összetételük sokrétű, található köztük ismeretterjesztő, néprajzi, helytörténeti, építészeti és kulturális témájú olvasmány is. A Békési Kalendáriumot a fentiekén kívül az évente különböző témában meghirdetett pályázatra érkezett helyi témájú fotók, versek és novellák is színesítik.

A Békési rongybaba. Nagyanyáink szinte semmit sem dobtak el, mindent újra felhasználtak, így az elnyűtt ruhákat is. Ezekből készítettek rongyszőnyeget, lábtörlőket, pokrócokat és a gyerekeknek a rongybabákat. A játékszereknek talán a legnagyobb történeti múltra visszatekintő, de mindenképpen egyik leggazdagabb csoportját jelentik az emberfigurák, azon belül is a különböző babák, bábuk. Régen abból készítettek játékokat a gyerekek, amit maguk körül találtak, csuhéból, kukoricaszárból, szalmából, fűből, vagy éppen rongyból. A babákat például a rongyoszsákban talált kinőtt, elnyűtt ruhadarabokból készítették. Köztudott, hogy a lányok legtöbbször mindig az édesanyák, a nagymamák mozdulatait, szokásait utánozták, amibe szorosan beletartozott a gyermeknevelés, a főzés-sütés, a ház körüli tevékenységek egyaránt. Ezért a leányok babákkal, de legszívesebben a saját maguk, vagy az idősebb női családtagok által készített bábukkal játszottak. A rongybaba elkészítése sem jelentett különösebb nehézséget, csupán különböző nagyságú és színű anyagra volt hozzá szükség, amit aztán szépen fel is lehetett öltöztetni.

Belencéres Néptáncgyűttes

A történelmi városközpontban, a Széchenyi téren a Református templommal és a Városháza közvetlen közelében található a település **első világháborús emlékműve**. A háromalakos szobor a harcba induló katonát, az őt átölelő feleségét, és a lábuknál játszó gyermeküket ábrázolja. Az avatásra 1924. november 9-én került sor József főherceg jelenlétében, melyről a korabeli sajtó számolt be: „*A háborúban elesett 707 magyar katonának, 707 vitéznek, 707 hősi halottnak emlékszobrot emelt. A nemzeti ünnepen részt vett: József főherceg őfensége, vitéz Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes, a vitézek törzskapitánya, dr. Kovacsics Dezső Békésvármegye főispánja, Krnhina és Kratochwil altábornagyok, dr. Daimel Sándor alispán, vitéz Bátvag Imre békéscsabai ezredparancsnok, vitéz Szabó Jernő, a békésmegyei Vitézi Szék kapitánya, a tisztek és legénység és az érdeklődők sokasága.*”

Az emlékmű talapzatának keleti, déli és nyugati oldalán az I. világháború 707 békési áldozatának nevét olvashatjuk. A mű a békés vármegyéhez és alföldi tájainkhoz ezer szállal

kötődő jeles szobrászművésznünk, Pásztor János alkotása. Pásztor János (1881-1945) egy falusi kántor fiaként. Mint sok kortársa, ő is a párizsi Julian Akadémián folytatta tanulmányait. 1905-ben tért vissza Magyarországra és Hódmezővásárhelyen telepedett le. A Budapesten rendezett 1906. évi téli tárlatra már művészete legjobb erényeit csillogtató, ismert két figurás kompozícióját, a Búcsúzkodást küldte be. 1910-től Budapesten élt és számos esztétikus akt-szobrot alkotott, részben márványba faragta, részben bronzba öntötte ezeket.

A II. világháborús emlékmű. Szintén a település központjában, a Széchenyi téren kapott helyet a város második világháborús emlékműve 1996-ban. A törött harangon lévő felirat: „*Hívom az élőket, megsiratom a holtakat, megtöröm a villámokat*”, az ismert középkori latin nyelvű versrészlet tükörfordítása (vivos voco, mortuos plango, fulgura frango), mely a harangok általános, a keresztény európai kultúrkörben és néphitben betöltött szerepére utal. E mellett a háborúk során fegyverkezési célokra leszerelt és a templomtoronyból ledobott harangok csonkaságát, az elesett hősök nyomán megcsonkult közösséget egyaránt szimbolizálja. A harang mellett két oldalon Békés hősi halottjainak és áldozatainak neve bronztáblákon olvasható, melynek átadására 1998. április 15-én került sor, a Békés várossá nyilvánításának 25. évfordulójával egybekötött ünnepségsorozat részeként, rajta 673 névvel. Az emlékmű a békés vármegyei születésű, autodidakta alkotó, országosan elismert éremművész, Kiss László György alkotása. Kiss László György 1947. július 4-én született Gyulán. 1973 óta készít érmeket. 1984-ben a Magyar Gyógyszerészeti Társaság felkérésére, a FIP-világkongresszusra kétoldalas emlékérmét készített. 1990-ben a Gyulai Művészek Társasága tagjai sorába választotta, azóta vesz részt a társaság kiállításain Gyulán, Erdélyben, Németországban, Olaszországban. 1992-ben és 1993-ban is pályázati díjakat nyert Erkel Ferenc- és Expo-emlékpénzeivel. Az emlékművek a városképi, történeti, helytörténeti, művészettörténeti és képzőművészeti jelentőségükön túl a helyi közösséget éppen úgy mint az ország egészét érintő sorstragédiák, a nagy világégek emlékezetét őrző helyek megingathatatlan szerepet játszanak magyarságtudatunkban, annak formálásában és továbbadásában mind a hétköznapiakban, mind a hozzájuk kapcsolódó ünnepi alkalmakon.

A város első, **az 1848-as és az 1956-os forradalomról közösen megemlékező emlékművét** 1991. október 23-án avatták fel a település központjában, a Széchenyi téren. A kettős betonalapzaton álló bronzmű a monumentális kompozícióról ismert Kő Pál tanítvány, a mezőtúri születésű Veres Kálmán alkotása. A szoboravatásról a korabeli vármegyei sajtó az alábbi módon számolt be: „*Békésen a polgármesteri hivatal és a Pofosz helyi szervezete rendezésében október 23-án délelőtt 10 órakor a Széchenyi téren szoborátadással egybekötött ünnepségen méltatják az '56-os forradalmat. Ünnepi beszédet mondanak Csurka István és dr. Pásztor Gyula országgyűlési képviselők. A városháza emeleti folyosóján Márton László fotóiból, illetve a városi művelődési központ kézimunka- körének munkáiból látható kiállítás október 22-étől 31-éig.*” Az emlékművet a köztérkép.hu az alábbiak szerint értelmezi: „1956 őszének forradalmi napjaiban intenzív és számos formában megjelenő demonstratív szimbólumként használták a kortársak a Kossuth-címet. Ezzel már is kapcsolódik az 1848-1949-es szabadságharc eseményeihez. Az emlékművön ezért éppen a Kossuth-címer felső harmadába lett tűzve az 1956-os forradalom szimbólumaként ismert lyukas zászló. A történelmi közgondolkodásban, az október 23-a körüli napokban fogalmazott követelések esetenként szinte szövegszerűen ismétlődtek a bő évszázaddal korábbi 'mit kíván a magyar nemzet?!' pontjaira (elégedetlenség, szabadságvágy, demokrácia). A győzelemre reménykedő

csatát, mindkét forradalmat levertek, és emberáldozatokat követelő megtorlások követték. Az áldozatok, elesett hősök emlékét szimbolizálja a kövön hátrahanyatlott férfi figurája, aki bal kezével a ráterülő lobogó végét szorítja, ezzel is emléket állítva a Magyar Szabadságharc Vértanúinak.” Érdekesség, hogy a városban 2006. október 23-án, a forradalom 50. évfordulóján újabb emlékhely avatására került sor szintén a Széchenyi téren, a könyvtár külső falán. Az emléktábla a Mosonmagyaróvári születésű, de alföldi, szegedi illetőségű virtuóz érzékiségéről ismert szobrászművész, Kligl Sándor alkotása. A tábla szövege: „Gloria victis! Dicsőség a legyőzötteknek. Az 1956-os forradalmi események áldozatai és hősei emlékére állította: Békési Polgári Kör Polgári Magyarországért Alapítvány 2006. október”

Városunk neves polgára volt **Bede László** mérnök. A Rákóczi Ferenc utca 11-13. szám alatt, a rendőrkapitányság épületének déli falán található Bede László 2005. december 27-én felavatott emléktáblája, Mészáros Attila, budapesti születésű, de Békés vármegyében élő és alkotó szobrászművész alkotása. *A Körösök vidékének ár- vízvédelmét, belvízrendszerét és Békés község áramellátásának korszerűsítését szolgálta Bede László okleveles mérnök, akinek emléktábláját avatták december 27-én Békésen. Bede László 1905. december 27-én született Máramaros- szigeten (akkor Magyarország, később Románia) négygyermekes család legidősebb gyermekeként. Elemi és gimnáziumi iskoláit szülővárosában végezte, majd a Magyar Királyi József Műegyetemen tanult. Nehéz volt ez az időszak életében. 1928-ban a református lelkész édesapja halt meg, két évre rá édesanyját veszítette el. 1930. december 31-én kapta meg gépészmérnöki oklevelét. Az országban nagy gazdasági válság volt ekkor, nagyon nehéz volt munkahelyet találni még diplomával is. 1931. július 1-jén a békési székhelyű Hosz- szűfoki Ármentesítő Társulatnál alkalmazták napidíjas mérnökként Itt részt vett a folyamatban lévő töltéserősítési és belvízcsatorna-bővítési munkákban. A biztos jövedelem reményében 1933. január 18-ától Békés Nagyközség Villamos Művének kötelékébe lépett. Mint kezdő munkaerő beosztottként kezdte munkáját, de 1936. május 1-jétől a villamosüzem vezetője lett. Tevékenysége alatt a teljes anyagi összeomlás szélén álló üzem rendbetételét oldotta meg. Vezetőként szakmailag és pénzügyileg stabilizálta, gazdaságossá tette, a kor követelményének megfelelően fejlesztette az üzemet. 1948. augusztus 3-án államosították az ármentesítő társulatokat. Létrehozták a Gyulai Vízgazdálkodási Körzetet. A Hosszúfoki Ármentesítő Társulat is alapító tagja lett az új hivatalnak. 1954-ben a Gyulai Vízügyi Igazgatóságnál létrehozták a szakaszmérnökségeket. A békési szakaszmérnökség vezetésével Bede Lászlót bízták meg. Kiemelkedő vízügyes munkáival a síkvidéki vízrendezést szolgálta. A gyors biztonsági intézkedéseket és kapcsolattartást elősegítő vízügyes telefonvonalak kétvezetékesé építése nevéhez fűződik. Nagy gyakorlati tapasztalatát munkatársainak, beosztottainak átadta. Mindenkivel szemben jóindulatú és segítőkész volt. Széles látókörű, alkotó tevékenység, „szakmai és emberi méltóság”, nagyfokú humánus jellemezte olyan korban, amely „nem adott kellő bizalmat és megbecsülést az alkotó embernek”. Fiatal kollégáit nagy tapasztalattal, kemény követelményekkel, ugyanakkor megértő türelemmel segítette mérnöki pályájuk kezdetében. Kiváló munkáját vezetői és a felettes szervek kitüntetésekkel, jutalmakkal ismerték el. A Vízgazdálkodás Kiváló Dolgozója, Kiváló Dolgozó, Dicsérő Oklevél, Kiváló Újító, a vállalat LEGJOBB főmérnöke kitüntetésekkel kapott. Mindkét munkahelyén jelentősen hozzájárult Békés - akkor még község - és a Körösök vidékének fejlődéséhez, a lakosság életminőségének javításához. A háborús frontszolgálat megviselte Bede László szervezetét, aki ennek ellenére egész életében nem volt*

betegállományban. Még sok szépet és hasznosat alkothatott volna, de a csendesen dolgozó, feladatait magas színvonalon ellátó Bede László főmérnök rövid betegség után 57 éves korában, 1962. április 1-jén halt meg. Békésen temették el. Munkáival beírta nevét Békés város és a Körös-vidék vízügyi történetébe. Bede László elévülhetetlen érdemeket szerzett a település életében, emlékének megőrzése és tovább adása a neki oly sokat köszönhető helyi közösség nemes kötelessége.

Az értéktárban megtalálható a következő tétel: **Emlékhelyek és emlékművek Kecskeméti Gábor tiszteletére.** Kecskeméti Gábor (Békés, 1912. – Békés, 1981.) tornász, testnevelőtanár 1935-ben a Testnevelési Főiskolán testnevelőtanári oklevelet szerzett. 1932-től 1939-ig a Testnevelési Főiskola Sport Club (TFSC) tornásza. 1936-ban a berlini olimpián a 7. helyezett magyar csapat tagja. 1934-ben a világbajnoki 5. helyezett magyar csapat tagja. 1935-ben a főiskola világbajnoki magyar csapat tagja. 1937-ben korláton és talajon magyar bajnok. 1933-tól 1939-ig 4-szeres csapatbajnok. 1934-től 1939-ig 9-szeres magyar válogatott. 1941-től a békési gimnázium tanára nyugalmazásáig. Volt a vármegye középiskolai testnevelési szakfelügyelője. Nevelő munkáját mindenkor mintaszerű alapossággal, eltökéltséggel végezte. Tanítványai szeretete, ragaszkodása kísérte tevékenységét, diákjait elsősorban személyes példamutatása révén nevelte igaz emberségre. 1992-ben Békés város díszpolgárai sorába emelte. Emlékezetéről mind a város, mind egykori alma matere és későbbi hivatáshelye híven gondoskodik: 1. Sportolói, verseny és egyéb személyes, családi relikviáit a városi múzeum állandó kiállításán tekinthetik meg a látogatók, akik egy nem mindennapi, nem csupán sportolói életútba is betekintést nyerhetnek a Széchenyi tér 6. szám alatti kiállítóhely, az úgynevezett Nagyház tárlatán. 2. A Szegedi Kis István Református Gimnázium tornatermének az udvar felőli falán látható, a Teleky utca 11. szám alatt találjuk dombormíves bornz emléktábláját, Boros Péter, első sorban kisplasztikáiról, portéiről ismert békéscsabai szobrászművész alkotását, melynek felavatására 1991. június 12-én került sor. 3. Kecskeméti Gábor emlékét őrzi a nemrégiben az Erzsébet-ligetben felavatott büszt is. A 2022. október 15-én, a város jeles polgárának születésének 110. évfordulója alkalmából állított mellszobor Lantos Györgyi szobrászművész és férje, Máté István szobrászművész és bronzöntő közös alkotása. Kecskeméti Gábor helyi értékét mi sem fejezi ki jobban, hogy a nevét viselő Kecskeméti Gábor Kulturális Központ a helyi értéktár önálló értéke. Eme emlékezetben, emlékmegőrzésben fontos szerepet játszanak a fentebb említett emlékhelyek és emlékművek is, így ezek értéktárba vétele véleményem szerint mindenképpen indokolt.

Jantyik Mátyás szobra. 2014. szeptember 5-én avatták fel a város híres szülöttének kültéri szobrát, Békésen a szülőháza előtt, a róla elnevezett Jantyik Mátyás utca 5. szám alatt, a festő születésének 150. évfordulójának alkalmából. A bronz szobor gipsz másolata a szintén a festőművész nevét viselő Jantyik Mátyás múzeumba lett elhelyezve. Éveken át az állandó kiállítás termékének előcsarnokában állt, jelenleg a folyosón látható. A projekt koncepciója szerint Jantyik Mátyást a kornak megfelelő öltönyben csokornyakkendővel ábrázolják Boros Péter alkotásai, a művészre jellemző szuggesztív, koncentrált tekintettel. Az említett szobrok mellett a városban két emléktábla is gondoskodik a művész méltó emlékezetéről, a református gimnázium falán, illetve és a múzeum épületén. Jantyik Mátyás festő munkássága és hagyatéka a helyi értéktár önálló értéke – mi sem indokolja jobban, hogy a tiszteletére emelt emlékművek is helyet kapjanak az értéktárban, megőrzendő a művész emlékét a közösség, az utókor számára!

Emléktábla Németh László tiszteletére. Az 1940/50-es években a Széchenyi István tér 15. szám alatt lévő épület helyén Nyeste János vaskereskedőnek volt üzlete, az otthona pedig a Teleki László utca 31. szám alatt volt. Németh László író és családját ők fogadták be, miután 1944-ben bombatalálat következtében otthonuk megsemmisült. A családfő nem ismerte Németh Lászlót, viszont lánya Nyeste Piroska, az író olvasói közé tartozott, akit később az író franciára és oroszra tanított. A Teleki László 31. szám alatti Nyeste-ház falán látható a domborműves emléktábla, két méter magasán. Az acélkék színű pirogránit ovális dombormű alatt a vésett fehér márványtáblán emlékező szöveg olvasható. A dombormű a helyi származású Szabó Mária képzőművész alkotása, míg kőtáblát Minya Gábor helyi kőfaragó készítette. A hely- és irodalomtörténeti jelentőségen túl az emléktábla értéktárba vételét indokolja annak művészeti színvonala, városképi jelentősége, továbbá a tábla kivitelének, alkotóinak helyi vonatkozásai is.

A **Királyok kapuját** hazánk ezeréves fennállásának tiszteletére avatták 2000. december 16-án Szőke Béla erdélyi származású szobrászművész alkotását a Kossuth Lajos utcában, az Erzsébet liget bejáratánál. A márvány alakzat Szent István királyunkat ábrázolja. A Királyok kapujának két-két oldalán részletek találhatók I. István, Imre herceghez intézett Intelmeiből. A Királyok kapuján olvasható emlékszöveg az alábbi: *...parancsainkban a szent hitet tesszük az első helyre minden istentől rendelt alattvalónak példát mutass... a hit cselekedetek híján meghal... ha a hitnek pajzsát tartod, rajtad az idvesség sisakja is... napról napra virágzó szorgalommal kell örködnöd a szentegyházon hogy inkább gyarapodjék, mintsem fogyatkozzék.... Ha becsületet akarsz szerezni királyságodnak szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmadban akarod tartani lelkedet, türelmes légy. A türelmes királyok királykodnak. A türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak.... Az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő... A jövevényeket jóakarattal gyámolítsd és becsben tartsd, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak... a bölcsseggel jársz bölcs leszel, ha bolondokkal forgolódsz, társul adod magad hozzájuk... A legnagyobb királyi ékesség az én tudásom szerint, a király-elődök után járni, a szülőket utánozni. aki atyjával szemben áll, Isten ellenségének áll. ...imádkozz azért is, hogy a tétlenséget, tunyaságot elkerültesse tőled, megajándékozzon az erények összességének segédelmével, s így legyőzhess látható és láthatatlan ellenségeidet. ...Az erények mértéke teszi teljessé a királyok koronáját, ...A királyt kegyesség s irgalmasság díszítse. ...ha a királyt istentelenség és kegyetlenség szennyezi, hiába tart igényt a király névre, zsarnoknak kell nevezni. A szeretet gyakorlása vezet el a legfőbb boldogsághoz. ...Légy alázatos is, hogy Isten felmagasztaljon most és a jövőben. Légy majd mértékletes, ...légy szelíd, ...légy becsületes, ...légy szemérmes, ...Mindez, amit fentebb érintettünk, alkotja a királyi koronát, nélkülük sem itt nem tud senki uralkodni, sem az örök uradalomba bejutni. Amen”* A királyok kapuja, Szent István koronás alakja a magyar államiság jelképe. Városképi jelentőségén túl a kompozíció ötletes, kreatív művészeti megoldása is kiemelendő.

A Békési Ipartestület a város legrégebben létrehozott, és a megalakulása óta folyamatosan működő civil szervezete. Története az Ipartörvényről szóló 1884. évi XVII. törvénycikk október 1-i hatálybalépése előtt már elkezdődött, mivel az ipartestületek létrejötte a sok évszázadra visszatekintő céhrendszerre vezethető vissza. **A kisiparosok az 1900-as évek első felétől önálló egzisztenciát megalapozó vállalkozásokat vezettek. Ez határozta meg tudatukat, magatartásukat. Az értékes, hagyományokat őrző, speciális szakmai tudásuk**

révén olyan kulturális tőke birtokosai voltak, amelyek a kispolgársághoz kapcsolta őket, növelve annak társadalmi és politikai súlyát. A kispárosok életérzését az 1930-as évektől kezdve a család fontossága, és a családi ház mellett az élet apró örömeinek megbecsülése jellemzi (vasárnapi sörözés, egy zártszék a moziban). A Békési Ipartestület feladatának tekintette a tagság szabadidős programjainak szervezését. Szerettek bálozni, amit általában zártkörűek voltak, pl. szüreti bál, szilveszteri és farsangi bál, Erzsébet- és Katalin-bál is. A szocializmus éveiben népszerű volt a nőnap bál, amely hagyományt a Békési Ipartestület a legutóbbi időkig (ma is) megtartotta. A Békési kispáros mesterek voltak azok, akik a háborúk, világégések után óriási teher alatt dolgozva, de segítettek talpra állítani a szűkebb és távolabbi környezetüket. Munkát adtak a barátaiknak, kollegáiknak, honfitársainak. Igazodva az évszakokhoz, átlagosan napi 14 órát dolgoztak, amit a félórás reggeli és egyórányi ebédszünet szakított meg. A téli munkaidő a korai sötétedés és a rossz világítás miatt rövidebb volt, mint a nyári. Heti munkarendjüket a naptár szabta meg. Általában hétfőtől szombatig dolgoztak, vasárnap pihentek: délelőtt templomba, délután „a körbe” vagy a korcsmába mentek. Ezt a szokást téli időszakban a hétfői klubokkal ma is őrizzük. Ez egy olyan érték, aminek az alapja egy olyan hagyományos közösségi együttműködés, ami túlmutat az ipartestület tagságán azzal, hogy a vendégeik közt minden esetben megtalálhatók a város és városkörnyék más vállalkozói, erősítve a baráti, és gazdasági kapcsolatokat is. Nagy fontosságot tulajdonítottak az oktatásnak, az utódok kinevelésének. A mesterség családon belüli átörökítése iparosdinasztiák kialakulásához vezetett. Általános jelenség volt a mesterség öröklődése nemzedékről nemzedékre. Az ipar folytatása családon belül nemcsak a technikai, üzleti ismeretek átadását, hanem a műhely, a szerszámkészlet, a megrendelői kör átörökítését is jelentette. Olyan iparosai voltak a városnak, akik országos és nemzetközi hírnévre tettek szert termékeikkel, a magyarságra jellemző leleményességgel, kreativitással állták meg helyüket bármilyen helyzetben. Az általuk előállított egyedi és kiváló minőségű termékek, szolgáltatások csúcsteljesítménynek számítottak. A Békési Ipartestület történetét egy 2023 szeptemberében megjelent 240 oldalas, igényes, sok képpel, forrás értékű családi és levéltári dokumentumokkal alátámasztott kiadványban mutatták be.

f) Nemzetiséghez kapcsolódó érték:

A békési görög templom. Az Isten Anyja születése titulusú barokk stílusú templom építését 1786 körül kezdték meg, és a toronysisakon látható évszám szerint 1791-ben fejezték be. Az alapítók görög kereskedők voltak, ám ez a korszakban gyűjtőfogalom volt, mert ide számították a görögkeleti vallásúakat, továbbá az általánosan használt görög nyelv miatt a balkáni kereskedelem résztvevőit az örményeket, arumánokat, az elgörögösödött albánokat stb. is. Mivel jelentős részük tovább állt vagy beolvadt a magyarságba, illetve felekezeti alapon a románságba, így a gyülekezetben később a románok, illetve románá lettek maradtak többségben. A templom toldással készült egyhajós, síkmennyezetes, megvilágítását szegmensív-záródású ablakokon át kapja. Homlokzata előtt toronnyal, melynek kapuján juthatunk be a félkörívzáródású szentéllyel és összetett tömegű oltártérrel rendelkező templomba. A kapu felett szegmensíves ablak, két oldalán egyszerű lizénákkal. Az első szint felett hangsúlyos párkány, mely végigfut a hajó teljes hosszán. A második szinten zsalus körablak, fölötte elválasztó párkány. A toronytörzs ívesen kapcsolódik a templomhajóhoz,

fent függőleges irányban egy-egy kis íves oromfal köti össze, melynek szélein posztamensen vázadísz áll. A törzsön felül órapárkány található. A toronysisak saroktagozatos, mozgalmas vonalvezetésű. Egységes copf berendezése és öttengelyes ikonosztáza 1795-ben készült, képeit aranyozott pálmalevél-koszorúval keretezték. Ikonjai kiemelkedő értékűek, melyek a híres mester, Stefan Tenecki (1720–1798) műhelyében készültek. Magyarországon csak két teljes ikonfala található, az egyik Szentesen, a másik Békésen. Az ikonosztáz mögött kiemelkedő értékű műtárgy, egy vörös márvány oltárasztal látható, melyet egy szarvasi kereskedő adományozott 1788-ban a gyülekezetnek. A békési a legrégebbi görög feliratos oltárasztal hazánkban. Az épületben egyébként található még egy előkészületi asztal (tulajdonképpen egy falmélyedés) görög feliratos freskóval.

Indoklás: Építéstörténeti és helytörténeti értéke, városképi jelentősége mellett kiemelendők a templom országos jelentőségű kuriozitásai (például a Tenecki ikonok, a görög feliratos oltár). A templom és felszerelése a hazai keleti rítusú vallási életbe és annak történetébe is bepillantást enged.

g) Sport:

A **Békés Torna Egylet** a történelmi Délmagyarország egyik legrégebbi, még ma is működő vidéki sportköre, amit 1892-ben alapítottak. Jeligéje: „Erő – Egyetértés”. A tagjai az alapításkor leginkább csónakáztak, télen pedig korcsolyáztak, ezért építették a pavilonjukat az egykori Fehér-Körös partjára. Az hajdani ikonikus épületben ma vendéglő működik, csak a falán lévő tábla jelzi a Békési Torna Egylet múltját. Az I. világháború majdnem a végét jelentette az Egylet működésének, de ismét „talpra állt”, szakosztályokkal bővült, így a futballt, a ökölvívást, a teniszezést és a vívást is kipróbálhatták a tagok. A nehézségek azonban tovább folytatódtak és 1923-44 között csak egyetlen szakosztállyal, futballal működött tovább. A II. világháború után beszüntette ugyan az önálló tevékenységét, de az 1990-es években ismét újraéledt, a Békési Torna Egylethez tartozik a városban azóta is a Súlyemelő-, az Asztalitenisz- és az Ökölvívó szakosztály. Fő feladata ma is az ifjúság sportoltatása, versenyeztetése, és az utánpótlásnevelés a működő sportágak részére. Mindezek mellett az általános és középfokú iskolák, oktatási intézmények tanulóinak, valamint a lakosság számára a testnevelés, és a különféle sporttevékenységek biztosítása.

Dr. Hepp Ferenc 1909-ben született Békésen, alap- és középfokú tanulmányait is itt végezte. 1930-ban a Testnevelési Főiskolán folytatta, ahol évfolyamelsőként végzett. A kosárlabdasporthoz nagyon közel állt hozzá. 1938-ban megjelentette a Kosárlabda Szabálykönyve című művét, ami az első ilyen jellegű összefoglaló munka volt. 1940-ben a Nemzetközi Kosárlabda Szövetség Technikai Bizottságának, majd 1942-ben a Magyar Kosárlabda Szövetség elnöki tisztjét töltötte be. A magyarországi pszichológiai doktori címét 1943-ban, „A célbadobás lélektani elemzése” címmel védte meg. Ennek köszönhetően megtörte az addigi előítéleteket és megnyitotta az utat a testnevelés-tudomány hazai kibontakozása előtt. 1954-ben az akkor létrejött Testnevelési Tudományos Tanács első titkára lett, a főtitkársága alatt készült el a Magyar Testnevelési és Sportbibliográfia. Közreműködött az önálló Testnevelési Tudományos Kutató Intézet felállításában, melynek az igazgatói posztját 10 évig töltötte be. A Magyar Kosárlabda Szövetség alapítótagja, majd 1955 és 1980 között az elnöke lett. Mindemellett a Nemzetközi Kosárlabda Szövetség európai

társelnökeként is tevékenykedett. Munkájának köszönhetően alakult ki a magyar kosárlabda szaknyelv, amit az általa összeállított, többnyelvű Sportszótárban rendszerezett. 1956-ban alapítója és 1972-ig alelnöke is volt az UNESCO mellett működő Testnevelési Sport Világtanácsának. 1980-ban Budapesten hunyt el. 1982-ben a Testnevelési Főiskola Hepp Ferenc-emlékérmet alapított. 1986-ban az akkori békési 3. számú általános iskola felvette Hepp Ferenc nevét.

- Sportkönyvön szereplő sportvezetők

Az Erzsébet-ligetben található sportkönyv egyik oldalán annak az öt kiemelkedő sportvezetőnek a neve olvasható. Ők azok, akik városunkban kezdték meg munkájukat és jutottak el edzőként, sportvezetőként Európa, illetve a világ elismert személyiségei közé:

- Dr. Harmati Sándor tanszékvezető egyetemi tanár
- Dr. Hepp Ferenc nemzetközi sportdiplomata, a magyar kosárlabdázás atyja; Gyöngyösi Elek testnevelő, edző
- Kecskeméti Gábor testnevelő, edző, az 1952-es olimpiai tornászcsapat edzője
- Szabó Ödön testnevelő edző.

A könyv másik oldalán, pedig azoknak az olimpián is résztvevő sportolóknak a neve olvasható, akik nemcsak öregítették településünk hírnevét, hanem példaként szolgálhatnak az ifjúság körében:

- Kecskeméti Gábor - tornász: főiskolai világbajnok (Budapest, 1935.), tornász olimpikon (Berlin, 1936.)
- Kocsor Mária – kosárlabdázó: VB. 5. válogatott (Rio de Janeiro, 1957.)
- Pankotai Gábor – kajakozó: világbajnok (Duisburg, 1995.)
- Kurtucz Csaba – ökölvívó: VB. 5. hely (Belfast, 2001.)

A gránitból készült emlékmű Csuta György képzőművész tervei alapján Mínya Gábor kőfaragó készítette. Az emlékművet 2009. november 18-án avatták fel, Dr. Hepp Ferencnek, a magyar kosárlabdázás atyjának 100. születési évfordulója alkalmából.

h) Természeti környezet:

A **kunhalmok** vagy más néven kurgánok az Alföld olyan jellegzetes földmunkái, amelyek kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág szempontjából is kimagasló jelentőséget hordoznak magukban. Eredetük szerint lehetnek lakó- vagy sírdombok, esetleg ör- vagy határhalmok is. Keletkezésük többségében az időszámítás előtt 3800-750 közé tehető. Az átmérőjük többnyire 20-90 méter közötti, relatív magasságuk 0,5-12 méter közé is eshet. Békés közigazgatási területén mintegy 30 kunhalmot tartanak számon. Némelyikhez régi hagyomány is tartozik, innen erednek a mai ismert neveik. Például a Vas-halom a széthordásakor benne talált vas nyomán kapta a nevét, míg a Temető-halom egykor a

református temető közepén állt. Híres az Akasztó-halom, ahol a helyi legenda szerint felakasztották Csergő Gergő békési betyárt. Mind között a legismertebb a Bódisné rézkori halma, ahol a hagyomány szerint Békés leghíresebb boszorkányát égették meg. Bódisné emlékéért megyeszerte fellelt, különböző változatokban élő monda is őrzi, mely szerint Bódisné boszorkánysága és későbbi veszte is csodatévő kövecskéjébe rejlett, melyet, ha megnyalt vagy szájába vett azon nyomban tojást tudott tojni. Egy nap nem volt otthon Bódisné, és az unokája gyanútlan mód elárulta nagyanyja titkát az otthonába érkező tojásra éhes vendégeknek. Bódisné boszorkányságért elítélték és a város melletti halmon megégették.

A Bandikafa – fehérynár facsoport 3/14/TE/85-ös törzskönyvi számon nyilvántartott helyi jelentőségű természeti emlék, mely immáron csaknem egy nemzedék óta, 1985 óta élvez védeltséget. Ugyan Békéscsaba közigazgatási területén található, de mégis ezer szállal kötődik Békéshez. Békéstől délre, az Élővíz-csatorna Borosgyán előtti kanyarulatában egy tisztáson áll a megyeszerte ismert fa, mely tulajdonképpen nem is egy, hanem három, sarjfelújulásból származó fehér nyár (*Populus alba*) alkotta csoport. A hármass csoport mindig is fontos találkozási pont volt a helyiek, elsősorban a békésiek és békéscsabaiak életében. A néphagyomány úgy tartja, hogy a helyi birtokos család sarja, a gyermek báró Wenckheim Bandika egy nap felmászott a fa egyik ágára, hogy nevét a törzsbe vesse. Az ág letört az ifjú úr alatt, ki leesve nyomorék lett – innen a fa(csoport) neve. A csoportot gyakran sebzik villámok, melyek folyton formálják és mind misztikusabbá teszik alakját. A Bandikafa nem csupán helyi jelentőségű természeti emlék, de a helyi közösség történetében, életében is meghatározó szerepet visz, egyúttal őrzi a régi, vizenyős táj emlékeit is, hiszen a fehér nyár térségünkben őshonos, a fűzfafélék családjába tartozó kétlaki lombhullató fafaj.

A Bandikafától nem messze áll a **Cimborafa**, egy fehérynár a Nagyréten az Élővíz-csatorna mellett. 3/15/TE/85-ös törzskönyvi számon nyilvántartott helyi jelentőségű természeti emlék, mely immáron csaknem egy nemzedék óta, 1985 óta élvez védeltséget. A Bandika fától alig háromszáz lépésnyire egy másik ismert, hatalmas fehér nyárfa áll az Élővíz-csatorna gátoldalában. Sokak szerint a 730 cm törzsköbméteres Cimborafa fa joggal tart igényt a Körös-vidék leghatalmasabb fája és egyben legnagyobb élőlény címe. Szerepe az elmúlt évszázadban számos túraútvonal megkerülhetetlen állomásaként és tájékozódási pontjaként újult meg. A Cimborafa nem csupán helyi jelentőségű természeti emlék, de a helyi közösség történetében, életében is meghatározó szerepet visz, egyúttal őrzi a régi, vizenyős táj emlékeit is, hiszen a fehér nyár térségünkben őshonos, a fűzfafélék családjába tartozó kétlaki lombhullató fafaj.

A **ligeti tölgymatuzsálem** a 3/157/TE/98-as törzskönyvi számon nyilvántartott helyi jelentőségű természeti emlék, mely 1998 óta élvez védeltséget. A városban kultikus szerepet betöltő Bagoly-étterem udvarán található tölgymatuzsálem az egykori Körös-ártér emlékeit őrző élő mementó. A kocsányos tölgy (*Quercus robur*), Európa szerte elterjedt fafaj, a Kárpát-medencében keményfás ligeterdeink jellemző tartozéka, az egykori főúri angol kertek kedvelt, romantikus hangulatú díszfája. Magyar elnevezése arra utal, hogy termése, a makkok hosszú nyél végén fejlődnek, melyet kocsánynak nevezünk, míg rokona, a kocsánytalan tölgy makkjai szinte ülnek a levelek hónaljában. A kocsányos tölgy régebben nagy szerepet kapott a Körös-vidéken a sertéshízalásban is. A kondák a tölgyerdők avarát túrták a tápláló makkok után kutatva- ezt nevezzük makkoltatásnak. A makk, azaz a tölgyfa termése fontos szerepet

játszik az erdei állatok táplálkozásában. A madarak és kisemlősök, de több nagyvad (vaddisznó, őz, szarvasfélék) fontos élelme ma is. Egyetlen példánya akár 200-300 rovarfajnak is biztosíthatja az élőhelyet. Több mint hatszáz ismert faj táplálkozik élő szövedivel és mintegy kétszázra tehető azon fajok száma, amelyek az elhalt anyagai lebontásában vesznek részt. Ezek legismertebb képviselői a nagy hőscincér (*Cerambyx cerdo*) és nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*). A ligeti tölgy helyi jelentőségű természeti emlék voltán, városképi jelentőségén túl, mint számos védett rovarfajunk élőhelye is fontos jelentőséggel bír a település ökoszisztémájának megőrzésében.

Turizmus és vendéglátás:

Városunk legnagyobb turisztikai eseménye a **Madzagfalvi Napok**. A helyi legenda szerint a Madzagfalva elnevezés abból származik, hogy a korabeli békésiek körbekerítették városukat egy jó erős zsineggel. Mindezt pedig azért tették, hogy azok, akik nem adományoztak a település harangjának kiöntéséhez, még véletlenül se hallhassák meg annak játékát. Hogy sikerrel jártak-e vagy sem, arról már nem szól a fáma, ám napjainkban a madzag inkább kapocs, mint választóvonal a helyiek számára. A legendára alapozó és ma már háromnapos Madzagfalvi Napok mottója is ezt hangsúlyozza, e szerint a madzag összeköt, mely egyszerre jelenti a hagyományt, a kapcsolatot és a kapcsolódást, vagyis együttesen az összeköttetést. A Madzagfalvi Napok Békés egyik legnagyobb rendezvénysorozatává nőtte ki magát. A hagyományosan megrendezett programok között igen népszerű a főző-, a sakkverseny, valamint a kártya- és malomjáték bajnokság. De az eseményen keresik és választják ki Madzagfalva legjobb pálinkáját is. A települést és a környék lakosságát egyaránt megmozgató fesztivál elsősorban a helyi értékekre épül. Ennek megfelelően hagyományörző és gasztronómiai rendezvények, gyermek-, sport- és egészségmegőrző programok közül válogathattak a látogatók a délutáni és esti koncertek mellett.

Nefelejcs Vigadalom és Tökmulatság

A **Békés-tarhosi Zenei Napok** arra hivatott, hogy 1973 óta őrizze a Békés-Tarhosi Állami Énekiskola emlékét. Gulyás György karnagy, az iskola alapítója javasolta az akkori városvezetésnek, hogy a település évente rendezzen zenei napokat is. A gondolat 1976-ban, az első Békés-tarhosi Zenei Napok megrendezésével vált valósággá. A hangversenyek, és a különféle társrendezvények, kísérő programok mellett eleinte karvezetői továbbképző-tanfolyam és mesterkurzus, valamint vonószekari tábor is része volt a programoknak. De nemcsak ezek miatt tett szert országos hírnévre az esemény. A szakközépiskolai zongoraverseny, valamint a nemzetközi kürt- és fuvolakurzus, a Körösi Nyári Akadémia ének-zenei szekciója, és „Szép magyar beszéd” tanári képzőtanfolyam is a programsorozat gerincét képezte. A karvezetői tanfolyamot és mesterkurzust 2007-től a kórustalálkozó váltotta fel. A zenei napok leglátogatottabb eseményei a hangversenyek, melyeket 2009-ig a tarhosi Zenepavilonban rendeztek meg. Az évek során számos világhírű és hazai művész látogatott el a Békés-tarhosi Zenei Napokra, mely a Békés Vármegyei Értéktárban is szerepel.